

רבי מאיר אומר: הרי היא מקודשת! משום שודאי כבר שיחררה, ונעשתה ראויה לקידושין, שאם לא כן, לא היה מקדשה.

וחכמים אומרים: אינה מקודשת.

והוא הדין — לדעת חכמים — בעבד שנשא בת חורין לפני רבו, שאין שום ראייה משתיקת רבו על שחרורו, ודלא כרבי.

ודוחה הגמרא שאין דברי רבי שנויים במחלוקת התנאים הנזכרת, ומשום שדברי רבי אינם עוסקים בעבד שנשא בת חורין בפני רבו וכדמשמע בפשוטו, אלא בעין דאמר רבה בר רב שילא להלן, שיוצא העבד לחירות כשרבו עצמו הניח לו תפילין —

הכא נמי — בדברי רבי — כגון שרבו עצמו השיאו לעבדו אשה בת חורין. ובאופן זה, אף חכמים מודים שהדבר מוכיח ששחררו, שאם לא כן, לא היה מביא עליו בידים איסור עבד בבת ישראל.

אמר רב שמואל בר אחיתאי: אמר רב המנונא סבא, אמר רב יצחק בר אשיאן, אמר רב הונא, אמר רב המנונא: הלכה כרבי שמעון.

ולא כן היא, אלא אין הלכה כרבי שמעון. והלכה כרבי, שאף כסף גומר בעבדים, להוציאם לחירות לגמרי.

אמר רבי זירא, אמר רבי הנינא, אמר רב אשי, אמר רבי: עבד שנשא את בת חורין — שהיא אסורה לעבד — בפני רבו, יצא העבד לחירות! כי ודאי שחררו האדון, שאם לא כן, לא היה מניחו לישא בת חורין האסורה לו.⁽¹⁾

ואמר ליה רבי יוחנן: כל כך יש בירך, זו — שיטתו של רבי בלבד — ידועה לך, ואילו אני שונה שחכמים חלוקים עליו; וכדתניא: **הכותב שטר אירוסין לשפחתו הכנענית, וקידשה בו:**

וברא"ש סימן כה, וכתב הרא"ש בטעם הדבר שצריך הוא גט שחרור, שהוא משום שלא יאמר לו האדון "לא שיחררתיך ועדיין עבדי אתה", אבל מעיקר הדין יש אומדנא שכבר שחררו בשטר, וראה שם שהביא ראיות לזה, והוסיף: והרמ"ה לא פירש כן; והביא הטור את שיטת הרמ"ה, וכתב את הטעם, משום שאומדן דעת אינו מועיל אלא להפקיע ממון, אבל לענין איסור אין הולכים אחר אומדן דעת, והובאו דבריו ב"קרבן נתנאל" שם.

וראה היטב בר"ן [כא ב מדפי הרי"ף], שהוכיח ממה שאמרו כאן שהוא צריך גט שחרור, שהודאת בעל דין של האדון על שחרור עבדו, אין היא מועילה אלא לענין הממון, ולא לענין האיסור.

[שהם ככתובים וכמסורים, אף בלא קנין] ליכא, שהרי לא צוה כמוסר לבניו להקנותה לעצמה במתנת שכיב מרע, אלא בקנין זה נתכוין לשחררה, והרי הוא טעות".

והתוספות כתבו, דאף בלא הכי אין שייך לדון כאן משום "דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו" בלא קנין, שאין דין זה אמור אלא כשמחלק הוא את כל נכסיו, אבל מתנת שכיב מרע במקצת נכסים צריכה קנין, והרי לא היה כאן קנין; וראה מה שכתב בביאור דברי רש"י ב"תפארת יעקב".

1. בגליון הגמרא הובאה גירסא בשם ספרים אחרים: ולא עוד אלא שכופין את רבו ועושה אותו בן חורין; וכן היא הגירסא ברי"ף,

ותמהינן: הלא ודאי חלוקים חכמים אף בזה, שהרי לדעתם אף אם הוא עצמו מקדש את שפחתו, אין בזה משום הוכחה ששיחררה

—

ומי איכא מירי, דלעבדיה לא מיעבד ליה איסורא, ואיהו עצמו עבד איסורא [היתכן שאין אדם עושה איסור לעבדו ומשיאו בת חורין, ואילו הוא עצמו עובר איסור ונושא שפחה]?! והלא קל וחומר הוא, אם את עבדו לא יביא לידי איסור, כל שכן שאת עצמו לא יביא לידי איסור.

אלא (2) אמר רב נחמן בר יצחק לבאר באופן אחר, שאין דברי רבי תלויים במחלוקת התנאים, כי הכא — במחלוקת רבי מאיר וחכמים — במאי עסקינן:

דאמר לה: טלי שטר זה, וצאי בו לחירות, וגם התקדשי בו; ואם כן אין סתירה מדברי חכמים לרבי, כי באופן זה אין להוכיח ממעשיו שכבר שחררה תחילה, שהרי אנו רואים שהוא רוצה לשחררה עכשיו בשטר זה; ואף לרבי מאיר אין הטעם משום שבהכרח שחררה, אלא ביאור מחלוקתם הוא:

רבי מאיר סבר: יכול שטר הקידושין עצמו לשמש אף כשטר שחרור, לפי שיש בלשון

הזה של "הרי את מקודשת", גם לשון שחרור! ומשמעותו, תהיי על ידי השטר ראויה לקידושין, כלומר בת חורין, וגם התקדשי בו.

ורבנן סברי: אין בלשון הזה לשון שחרור! שאין זה אלא שטר קידושין, ואינו יכול לשמש אף לשחרור.

אמר רבי יהושע בן לוי:

עבד שהניח תפילין בפני רבו, יצא לחירות, לפי שאין דרך העבד להניח תפילין שאינו חייב בהם, וכשהוא מניחן, הרי הוא נוהג מנהג ישראל בן חורין, ולא היה רבו מניחו לנהוג כן אלא אם כן אכן שחררו, ובן חורין הוא. (3)

מיתיבי לרבי יהושע בן לוי מהא דתניא:

לוח הימנו [מהעבד] רבו הלואה, או שעשאו רבו אפוטרופוס על נכסיו, או שהניח העבד תפילין בפני רבו, או שקרא העבד שלשה פסוקים בתורה בבית הכנסת בפני רבו — על אף שכל הדברים הללו מנהג בן חורין הם, וכשנוהג כן בפני רבו, נראים הדברים ששחררו — בכל זאת, הרי זה לא יצא לחירות.

וב"תפארת יעקב" [מ ב ד"ה וראיתי], תמה על דברי הר"ן, שהרי כאן אין זה מטעם "הודאת בעל דין" אלא אומדנא ששחררו, ובהכרח שהטעם הוא כהרא"ש או כהרמ"ה, אך לא מטעם שהודאת בעל דין אינה מועילה לקנין האיסור.

2. בטעם הדבר שלא אמרה הגמרא "אלא", ואף

שתירוצו של רב נחמן בר יצחק תירוץ אחר הוא, יש לומר משום שאמת הדבר שלא אמר רבי את דינו אלא כשהרב עצמו השיאו אשה, וכאשר נראה מדברי רבה בר שילא.

3. כן פירש רש"י, והסכימו לזה התוספות; ושיללו פירוש שהיה אפשר לפרש, שלא היה מניחו רבו לברך ברכה לבטלה על התפילין,

רבי! וכי אי אתה מודה⁽⁶⁾ שבניה של שפחה זו עדיין עבדים הם?!

כלומר: "אל ישתעבדו בה" אינו לשון שחרור ולא לשון הפקר, אלא משמעותו היא, שלא יטריחנה במלאכה, אבל עדיין גופה קנוי וולדותיה עבדים כמותה, ואם כן, למה נכוף את היורשים לשחררה?! והלא אף אם מצוים הם שלא להעבדה משום "מצוה לקיים את דברי המת", אבל הרי יכולים הם להעביד את ולדותיה, היות ועל כך לא נצטוו מפי אביהם, ואם כן למה ישחררה?!

כי אתא רב שמואל בר יהודה מארץ ישראל, אמר: לא כך היה מעשה, ולא אמר רבי יוחנן דבר זה מעולם, ולא אמרו לפניו רבי אמי ורבי אסי כלום;⁽⁷⁾ אלא כך הוא שאמר **רבי יוחנן:**

מי שאמר בשעת מיתתו: "פלוגית שפחתי, קורת רוח עשתה לי, ועל כן, ייעשה אף לה קורת רוח":

קטני מיהת: "הניח תפילין לפני רבו, לא יצא לחירות", וקשיא לרבי יהושע בן לוי?!?

אמר תירץ רבה בר רב שילא: הא דאמר רבי יהושע בן לוי "יצא לחירות", היינו **כשרבו הניח לו תפילין** בידים; כי באופן זה ודאי מוכח ששחררו, ואינו דומה לעבד שהניח בעצמו תפילין, וראה רבו ושתק.⁽⁴⁾

כי אתא רב דימי [כאשר בא רב דימי מארץ ישראל], **אמר בשם רבי יוחנן:**

מי שאמר בשעת מיתתו: "פלוגית שפחתי, אל ישתעבדו בה יורשי לאחר מותי", כופין את היורשים לאחר מותו לשחררה, והרי הם **כותבין לה גט שחרור.**

ומשום שיש בלשון הזה לשון הפקר, ופקע קנין מעשה ידיה, ולכן כופין אותם לשחררה כדי להפקיע ממנה אף את קנין האיסור.⁽⁵⁾

והוסיף רב דימי ואמר: **ואמרו לפניו** [לפני רבי יוחנן] **רבי אמי ורבי אסי:**

לרבי יוחנן לשון הפקר הוא, ולשיטתו אף הולדות אינם שלו, והאיך אמרו "אי אתה מודה" והרי אכן אין הוא מודה?! וב"תפארת יעקב" פירש מכח קושיא זו את הגמרא שלא כרבינו קרשק"ש, אלא שאף לרבי יוחנן אין כאן לשון שחרור והפקר, אלא ציווי שלא להשתעבד בה, שהם מחוייבים לעשותה משום מצוה לקיים דברי המת, ועל זה אמרו לו רבי אמי ורבי אסי, שהציווי הוא עליה ולא על ולדותיה, ובזה אכן אף רבי יוחנן מודה; וראה עוד בזה בהערה בהמשך הסוגיא.

7. על פי רש"י כאן, ולקמן בד"ה כרב שמואל בר יהודה; וראה "תפארת יעקב" על דברי רש"י

ומשום שאף נשים ועבדים רשאיות לברך על מצוות עשה שהזמן גרמן.

4. צריך ביאור, שהרי באותה ברייתא נאמר: "לזה הימנו רבו או שעשאו רבו אפוטרופוס", הרי שאף אם רבו עצמו נהג בו מנהג בן חורין אין מזה ראייה שהוציאו לחירות?!?

5. נתבאר על פי חידושי רבינו קרשק"ש; והיינו דרבי יוחנן לשיטתו שהוא סובר: המפקיר עבדו יצא לחירות וצריך גט שחרור, וראה בהערה הבאה.

6. לשון "אי אתה מודה" צריך ביאור, שהרי

הרי שלאחר מותו כופין את היורשים, ועושיין לה קורת רוח, ואם אין לה קורת רוח אלא בשחרור, כופים אותם לשחררה.

ומפרשינן: מאי טעמא?

משום דקיימא לן: "מצוה לקיים את דברי המת".

אמר אמרימר:

המפקיר את עבדו, אותו עבד יצא לחירות וצריך הוא שטר שחרור כדי להפקיע ממנו את קנין האיסור, ואין לו תקנה, (8) ואפילו אם יתן לו שטר שחרור.

ומפרשינן: מאי טעמא, אין לו תקנה על ידי שיתן לו שטר שחרור?

משום דגופיה דעבד [קנין הממון שבו] כבר לא קני ליה לרבו מאחר שהפקירו, ורק קנין איסורא הוא דאיכא ליה גביה.

ואיסורא גרידא לא מצי האדון מקני ליה לעבד.

אמר הקשה ליה רב אשי לאמימר: והאמר עולא אמר רבי יוחנן, וכן אמר רב חייא בר אבין אמר רב:

אחד זה המקדיש את עבדו, ואחד זה המפקירו — יצא לחירות, וצריך גט שחרור כדי להתירו מדיני האיסור שבו, ומשמע שיכול הוא לתת לו שטר שחרור, ותיקשי לדידך שאתה אומר "אין לו תקנה"!?

אמר ליה אמרימר: לא אמרו רבי יוחנן ורב שאפשר לשחררו בגט, אלא שהוא צריך גט שחרור, ואולם אין לו תקנה על ידי שיתן לו שטר שחרור, ומן הטעם שנתבאר.

איכא דאמרי: כך הוא שאמר אמרימר:

המפקיר את עבדו ואחר כך מת האדון, אותו העבד אין לו תקנה! אבל אם לא מת, מודה אמרימר, שיש כח ביד רבו לשחררו.

ומפרשינן: מאי טעמא אם מת רבו אין לו תקנה?

משום דגופיה כבר לא קני ליה לרבו בקנין ממון לאחר שהפקירו, אלא איסורא גרידא הוא דאיכא לאדון גביה דעבד.

ואיסורא לבריה לא מורית [אין אדם מוריש קנין איסור לחוד לבנו], ונמצא שאין מי שיפקיע ממנו את האיסור.

אמר הקשה ליה רב אשי לאמימר:

והא כי אתא רב דימי, אמר בשם רבי יוחנן: מי שאמר בשעת מיתתו "פלונית שפחתי אל ישתעבדו בה לאחר מותי", כופין את היורשים לכתוב לה גט שחרור. אלמא, יורשים הם אף את קנין האיסור שהיה לאביהם בעבד, אף שכבר פקע קניינו הממוני, ויש כח בידם לשחררו, ודלא כאמימר. (9)

ענה לו אמרימר לרב אשי: הא דאמר רב דימי

כאן שאינו גורס "אלא כי אתא".

8. כבר נתבאר בהערה לעיל, שנחלקו בזה רש"י והתוספות, אם אין לו תקנה כלל, ואפילו לישא

שפחה אינו יכול, או שמותר הוא בשפחה ואין לו תקנה לישא בת חורין.

9. מדברי הגמרא נראה מוכח בפשוטו, ש"אל

אמר להו רבינא: זילו אהדרו אבני מרוותא קמאי ויכתבו לכו גיטא דחרותא, [חיזורו ליורשי רבכם הראשון שהם מישראל, כדי שיכתבו לכם שטר שחרור].

אמרו תמהו ליה רבנן לרבינא:

והאמר אמימר: המפקיר עבדו ומת, אותו העבד אין לו תקנה! משום שאין לו בו קנין ממוני, אלא איסור בלבד, ואין אדם מוריש איסור לבניו.

ואף אותם עבדים, כיון שמכרם רבם לגוי, הרי פקע קניינו הממוני מהם. כדקיימא לן [במשנה לקמן מג ב]: המוכר עבדו לגוי, יצא לחירות, ולא נותר לו בהם אלא קנין איסור, ולא שייכא בהם ירושה, ואיך יכולים היורשים לתת להם גט שחרור!?

אמר ענה להו רבינא לרבנן:

אנא לא סבירא לי כאמימר, אלא **כרב דימי סבירא לי!** שאמר משם רבי יוחנן: אם הפקיר את שפחתו ומת, כופין את היורשים לשחררה! אלמא, שייכא בה ירושה, אף שכבר פקע קנין הממוני שבה. לפיכך יש להם כח להוציאה בגט, כיון שירשו את קנין האיסור שבה.

אמרו ליה רבנן לרבינא: הא דאמר רב דימי,

בשם רבי יוחנן, **טעותא היא!** שהרי כבר פרכוהו רבי אמי ורבי אסי, כמבואר לעיל.

אמר תמה ליה רב אשי לאמימר: והרי משום **מאי אמרו, טעותא היא!**? הלא אין זה, אלא משום **דלא אמרה** [אמר אותה] האב ליורשיו **בלשון שחרור,** אלא אמר "אל ישתעבדו", שמשעותו שלא יטריחנה בלבד.

הא אם אמרה — את הציווי לבניו — בלשון שחרור, [כגון, "הרי היא בת חורין"], **הכי נמי,** דהיה הדין עם רבי יוחנן, וכופין את היורשים לשחררה. ולא היו רבי אמי ורבי אסי משיגים על דבריו! אלמא, אף לאחר שמת רבו, יש לו תקנה בגט.⁽¹⁰⁾

אמר ליה אמימר: **אנא כדרב שמואל בר יהודה — דלעיל — סבירא לי,** שלא אמרה רבי יוחנן מעולם, ולא הקשו לו מעולם רבי אמי ורבי אסי קושיא זו, ואין לך להוכיח מדבריהם כלום.⁽¹¹⁾

מעשה **בההוא דסקרתא דעבדי ישראל דאזבן לגוי** [קבוצת עבדים היתה שמכרם אדונם הישראל לגוי], **כלו מרוותא בתראי** [מתו בעליהם האחרונים, הוא הגוי שקנאם].

אתו אותם עבדים לקמיה דרבינא, כדי להתירם בכת ישראל.

אלא מרבי אמי ורבי אסי, וכי אטו גברא אגברא קרמית!?! והניחא אם היה אומרה רבי יוחנן עצמו שפיר מקשה הגמרא, כי אמימר תלמידו של רבי יוחנן היה, וכמבואר בתוספות לעיל בעמוד א ד"ה אלמה.

11. ביאור הענין הוא: רב אשי הבין, כי מה שאמר אמימר: "הא דרב דימי טעותא הוא",

ישתעבדו בה" הוא לשון הפקר [לפי מה שאמר רב דימי משמו של רבי יוחנן], ואין זה ציווי בעלמא שלא להשתעבד בה, וראה בזה בהערה לעיל בשם ה"תפארת יעקב".

10. נתבאר על פי לשון רש"י שכתב: "הא אמר: הרי את בת חורין לא הוו קפדי רבי אמי ורבי אסי"; אלא שצריך ביאור, שאם כן אין הראיה

שפחה אי אפשר לו, שכבר חציו בן חורין, ואף לישא בת חורין אי אפשר לו, שכבר חציו עבד, לכן כופין את האדון ומשחרר את עבדו כדי שישא אשה בת חורין ויקים פריה ורביה.

אזל אותו אדם, ואקנייה את חלקו בעבד לבנו הקטן, ובכך מנע מהבית דין לכופו על שחרור העבד, שהרי קטן אינו ראוי לכופו בבית דין.

שלחה רב יוסף בריה דרבא להשתלשלות דברים זו, לרב פפא.

שלח ליה רב פפא: כאשר עשה האב — כן יעשה לו, גמולו ישיב לו בראשו!

וכך נעשה: אנן הרי קיב לן בינוקא [מכירים אנו בקטן], דמקרבי דעתיה לגבי זוזי, [אוהב כסף הוא].

מוקמינן [נעמיד] ליה אפוטרופוס.

ונשלח אליו את העבד, ויהא מקרקש ליה מ-ב בזוזי [יקשקש לפניו העבד במעט מעות] כדי לפתותו במעות האלו לשחררו, וכתב ליה הקטן גיטא דחירותא על שמייה [ויכתוב הקטן שטר שחרור על שמו של העבד].⁽¹⁾

תנו רבנן:

הרי טעותא היא! שהרי כבר דחוהו רבי אמי ורבי אסי.

אמר להו: משום מאי הוי טעותא? הלא אינו אלא משום דלא אמרה בלשון שחרור, אלא אמר "אל ישתעבדו בה", שאין בו משמעות שחרור. הא אם אמרה בלשון שחרור, הכי נמי, שכופין את היורשין לשחררה, ודלא כאמיר.

ומסקינן: והלכתא כרבינא! ואם הפקיר עבדו ומת, יש כח ביד היורשים להוציאו בגט ולהתירו בבת ישראל, וכופין אותם על כך.⁽¹²⁾

מעשה בההוא עבדא דהיה קנוי לבי תרי שותפים.

קם חד מינייהו ושחרריה לפלגיה [שחרר אחד השותפים את חציו העבד השייך לו], והרי הוא מעתה חציו עבד וחציו בן חורין.

אמר אידך [השותף השני בעבד]:

"השתא שמעי בי רבנן [עכשיו ישמעו על כך החכמים], ויכופו אותי לשחרר את חציו השני, ומפסדו ליה מינאי [ויפסידוני את העבד]".

שהרי שנינו במשנה לקמן מא א: גבי מי שחציו עבד וחציו בן חורין, שהיות ולישא

12. סוגיא זו סותרת לכאורה את הסוגיא בדף לט א, שהרי מבואר שם, שאם מת האדון אחר שפקע קנין הממון, שוב אין צריך כלל גט שחרור, כי מיתת האדון מוציאה את העבד כשם שמיתת הבעל מוציאה את האשה, וראה מה שכתבו בזה התוספות ד"ה הא.

1. כמה שיטות יש בביאור הענין:

היינו: דברי רבי יוחנן — שאמר רב דימי משמו — הם דברי טעות, שהרי רבי אמי ורבי אסי הקשו על רבי יוחנן; וענה לו אמיר, שכוונתו היתה לומר שדברי רב דימי עצמו הם טעות, כי לא אמר רבי יוחנן דבר זה מעולם, ולא הקשו לו כן רבי אמי ורבי אסי, וכאשר כן היא דעתו של רב שמואל בר יהודה.